

Universiteit
Leiden
The Netherlands

COVID-19 en criminaliteit

Fischer, T.; Blokland, A.A.J.; Eichelsheim, V.

Citation

Fischer, T., Blokland, A. A. J., & Eichelsheim, V. (2023). COVID-19 en criminaliteit. *Tijdschrift Voor Criminologie*, 64(4), 343-346.
doi:10.5553/TvC/0165182X2022064004001

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3620850>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

REDACTIONEEL

COVID-19 en criminaliteit

Tamar Fischer, Arjan Blokland & Veroni Eichelsheim

Hoewel de periodes met maatregelen om de verspreiding van COVID-19 tegen te gaan inmiddels achter ons lijken te liggen, verschijnt er nog steeds veel onderzoek naar de impact van COVID-19 en de maatregelen die destijds genomen zijn om de verspreiding van het virus in te perken. Immers, voor wetenschappers bood deze crisis bij uitstek mogelijkheden voor onderzoek.

Op het gebied van criminaliteit, veiligheid en strafrechtspleging is met name de indirecte impact van COVID-19 – namelijk via de beperkende maatregelen – denkbaar. Zowel in de publieke ruimte (uitgaansgeweld, woninginbraken) alsook in de private sfeer (huiseijk geweld) werd een zekere impact van de maatregelen verwacht en soms ook in de media als risico naar voren gebracht.¹

Theoretisch-empirische onderbouwing voor de potentiële impact van die maatregelen blijkt niet ongecompliceerd. Het is niet eenvoudig duidelijk toegespitste hypothesen over de impact van de maatregelen af te leiden omdat een soortgelijke wereldwijde crisis in het recente verleden niet voorhanden is. De literatuur over de impact van grootschalige natuurrampen zoals orkanen, aardbevingen en overstromingen biedt soms, maar lang niet altijd, een uitkomst. De crisis lijkt wel een geschikte gelegenheid om bestaande, algemene *theorieën* over criminaliteit te toetsen en mogelijk ook hypothesen uit af te leiden. Op basis van *dadergerichte* theorieën zoals de *strain theory* (Agnew, 1985; 2006) of het *social deterioration model* (Kianiasy & Norris, 1993) kan worden verwacht dat de beperkende maatregelen voor potentiële daders een grote impact hebben en mogelijk leiden tot toenemende stress, zorgen en spanningen, die er op hun beurt weer voor kunnen zorgen dat het risico op het plegen van delicten toeneemt. Zo werd bijvoorbeeld gevreesd voor toenemend geweld in de private sfeer; immers, toenemende sociale isolatie in combinatie met thuiswerken én thuisonderwijs, zou voor sommige gezinnen wellicht het risico op huiselijk geweld (verder) kunnen doen toenemen.

Theorieën die meer *gelegenheidsgeoriënteerd* zijn, zoals de *routine activity theory* (Cohen & Felson, 1979), zijn gebaseerd op het idee dat er naast de aanwezigheid van de gelegenheid, ook de afwezigheid van een gedegen *guardian* nodig is om delicten te kunnen plegen. Zo bezien scheppen maatregelen zoals de sluiting van de

1 www.unodc.org/documents/Advocacy-Section/UNODC_-_CYBERCRIME_AND_COVID19_-_Risks_and_Responses_v1.2_-_14-04-2020_-_CMLS-COVID19-CYBER1_-_UNCLASSIFIED_BRANDED.pdf; www.unodc.org/unodc/en/covid-19.html; www.parool.nl/amsterdam/normale-criminaliteit-neemt-af-spanning-neemt-toe-door-corona-b62b88ed/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F; www.trouw.nl/binnenland/criminaliteit-daalde-maar-moord-en-doodslag-trokken-zich-niets-aan-van-corona-bc1fbd6c; www.nu.nl/coronavirus/6042849/vn-baas-waarschuwt-voor-gruwelijke-stijging-meldingen-huiselijk-geweld.html.

Tamar Fischer, Arjan Blokland & Veroni Eichelsheim

horeca, het thuisblijven, thuisonderwijs en thuiswerken, en de avondklok dan minder gelegenheid voor criminaliteit. Bovendien zorgen de maatregelen voor een toename in potentiële guardians. Voor sommige typen delicten, zoals uitgaansgeweld en woninginbraken, kan op grond van dit soort theorieën een *afname* worden verwacht. Het thuisblijven, met toenemende verveling én beperkt ouderlijk toezicht voor jongeren tot gevolg, zou mogelijk juist tot een *toename* van *online delicten* kunnen leiden.

Ook verderop in de strafrechtsketen is een impact van de coronamaatregelen te verwachten. Waar elders in Europa al vóór de crisis online rechtszittingen werden gehouden, moest Nederland in de coronacrisis snel omschakelen. De *procedurele rechtvaardigheidstheorie* (Tyler, 1987) biedt aanknopingspunten voor de impact op de afdoening van delicten. Online rechtspraak is mogelijk niet te vergelijken met rechtspraak in een fysiek gebouw, met potentieel serieuze gevolgen voor de *procedurele rechtvaardigheid* zoals gepercipieerd door betrokkenen, maar ook met mogelijke impact op de uitkomst van de procedures.

Empirisch leverde de COVID-19-crisis en de maatregelen die dit tot gevolg had ook de nodige haken en ogen op. Niet alleen de routineactiviteiten van daders, maar ook die van slachtoffers en guardians werden immers mogelijk beïnvloed, waardoor gepleegde delicten niet altijd hun weg vonden in de voor onderzoek vaak gebruikte registers. Politie en andere professionals zouden als gevolg van de crisis minder zicht hebben op wat zich achter de voordeur afspeelde, nu cliëntcontact en huisbezoeken door de beperkende maatregelen en het hoge ziekteverzuim gedeceerd of zelfs helemaal onmogelijk waren geworden. Dit verkleinde niet alleen de pakkans van gemotiveerde daders, maar heeft mogelijk ook zijn weerslag op het *dark figure*; het gat tussen de geregistreerde en daadwerkelijk voorgevallen criminaliteit. Al tijdens de crisis probeerde men hierop in te spelen door voor slachtoffers alternatieve manieren van contact te realiseren. Het codewoord ‘masker 19’ en de door Veilig Thuis geopende chatfunctie, zijn hiervan belangrijke voorbeelden.

Dit themanummer brengt Nederlandstalig onderzoek samen naar de impact van maatregelen op criminaliteit, geweld en de reactie daarop. Hoewel veel gespeculeerd werd over een mogelijke toename van **huiselijk geweld**, doen de resultaten van **Schlette, Coomans, Van Deuren, Van de Weijer, Blokland en Eichelsheim** vermoeden dat van een geregistreerde toename in huiselijk geweld geen sprake was, ook niet wanneer naar de (laagdrempeliger) adviezen werd gekeken die werden gegeven door Veilig Thuis. Dit betekent dat de veronderstellingen gebaseerd op *daderspecifieke theorieën*, niet overeen zijn gebleven. Het artikel van **Hardyns en Khalfa** laat zien dat in een specifiek deel van Vlaanderen, er geen aantoonbare afname was in **woninginbraken**, maar dat de voorspellingsmodellen het in de onzekere periode van lockdowns toch wat ‘moeilijker’ leken te krijgen. Afgaand op **Weulen Kranenbarg en Weerman** bleef bovendien de verwachte verschuiving van **offline naar online criminaliteit** uit. Hoewel de online activiteiten van jongeren toenamen tijdens de lockdownmaatregelen, bleek dat niet te gelden voor online delinquentie. Bevindingen die vragen oproepen over de toepasbaarheid van de gebruikte theorieën (*routine activity theory* en *unstructured socializing*-perspectief) in deze context. Tot slot beschrijft het artikel van **Van Wingerden en Vanderveen** de overgang naar **online rechtspraak** in Nederland en de bijbehorende impact op de

rechtspraak en ervaren rechtvaardigheid: verdachten voelden zich minder gezien en ook bleek de online zitting een negatief effect te hebben op de vertrouwelijke communicatie met de advocaat, in lijn met de verwachtingen op basis van de *procedurale rechtvaardigheidstheorie*.

Uiteraard is er meer (Nederlandstalig) onderzoek beschikbaar waarin de impact van de COVID-19-pandemie en de genomen maatregelen op het veiligheidsdomein, criminaliteit en de strafrechtsketen is onderzocht. Niet al dit onderzoek vindt een plek in dit themanummer. Wellicht kunnen we, ook op basis van andere beschikbare internationale reviewstudies concluderen dat de impact van de COVID-19-maatregelen op criminaliteit een wisselend beeld laten zien, maar dat een echt grote impact op bijvoorbeeld huiselijk geweld en (online vormen van) criminaliteit is uitgebleven.

Onderzoek naar criminaliteit en de reactie daarop kan niet los worden gezien van andere maatschappelijke en sociale domeinen waarop de coronacrisis mogelijk impact heeft gehad, of nog altijd heeft door deze tijdelijke ontwrichting van de samenleving. Een recente bijeenkomst georganiseerd door de Nationale Wetenschapsagenda-route 'NeuroLab' leert dat wetenschappers aangesloten bij deze route bezig zijn met drie systematische reviews van de (inter)nationale literatuur naar de impact van de crisis op mentale gezondheid/mentale problematiek, onderwijs en sociale veiligheid waaronder ook criminaliteit en huiselijk geweld.

Langzamerhand wordt het wellicht ook tijd om een balans op te maken: welke zaken nemen we mee, ook na de pandemie? Heel concreet vormde de pandemie een geschikte gelegenheid om theorieën over criminaliteit te testen. Dit werd echter soms bemoeilijkt door slecht verkrijgbare data – wat het acuut reageren op actualiteit voor veel wetenschappers binnen en buiten de criminologie zo goed als onmogelijk heeft gemaakt. Deze ervaring moet wellicht worden meegenomen in de discussies die we blijven voeren over het ontsluiten en koppelen van verschillende databronnen. Daarnaast kunnen we proberen, samen met maatschappelijke partners, sommige creatieve initiatieven te behouden. Kunnen we burens beter naar elkaar om laten *blijven* kijken wanneer zij vermoedens hebben van huiselijk geweld? Kunnen we, met de kennis die onderzoek in de pandemie heeft opgeleverd, nadenken over de (on)mogelijkheid van online rechtspraak? En, laten we als onderzoekers over een aantal jaar ook nog eens kijken naar de mogelijk *langere*-termijnconsequenties op criminaliteit, veiligheid, geweld en aanverwante problemen zoals mentale problematiek en de staat van het onderwijs. Dit themanummer biedt daar alvast inspiratie voor.

Het themanummer dat voor u ligt, komt uit in een verdrietige tijd. Begin januari overleed plotseling een bijzonder en geliefd lid van de Nederlandse criminologische gemeenschap en auteur in dit themanummer: Gabry Vanderveen. Als persoon zal zij door velen gemist worden en ook in het criminologisch onderzoeksveld laat ze een grote leegte achter. Gabry was een zeer gedreven en vernieuwend onderzoeker. In haar onderzoek spelen visuele data, technologieën en methoden een grote rol. Het artikel *Effectieve participatie in strafzaken via een beeldscherm: ervaringen van gedetineerden, advocaten en rechtbankverslaggevers tijdens de lockdown* in dit nummer is daar een van de sprekende voorbeelden van. We zijn Sigrid van Winger-

Tamar Fischer, Arjan Blokland & Veroni Eichelsheim

den dankbaar voor haar enorme inzet om het artikel dat zij samen met Gabry schreef, in deze moeilijke tijd, alsnog gereed te maken voor dit themanummer.

Literatuur

- Agnew, R. (1985). A revised strain theory of delinquency. *Social forces*, 64(1), 151-167.
- Agnew, R. (2006). *Pressured into crime: An overview of general strain theory*. [London]: Oxford University Press USA.
- Cohen, L.E. & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588-608.
- Kaniasty, K. & Norris, F.H. (1993). A test of the social support deterioration model in the context of natural disaster. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(3), 395-408.
- Tyler, T.R. (1987). Procedural justice research. *Social Justice Research*, 1, 41-65.